

LITERATORUL

Apare Duminica

— Duminică, 5 Octombrie 1880 —

Abonamentul: pe trei luni 4 lei, pe șase luni 8 lei. — Anunțurile: pe pagina 15 și 16 linia 30
 Scrierile nefrancate se refuză. Administrația Strada Sîrbey-Vodă, 9.

SUMARUL: Critica și școala realistă, de Pantazi Ghica — Inscricțiune, de A. A. Macedonski —
 Eri și azi de C. Bacalbașa — Două dureri, de Fr. Coppée, traducere de T. M. Stănescu — Mizeria
 de M. Dimitriadi — Revista teatrală de B. Florescu.

Critica și Școala realistă

Critica cere discernământul binelui de rău; nimic mai ușor de cât critica, dar nimic mai dificil de cât critica justă și mai cu seamă nepărtinitoare.

Sunt critici multe, și bune și rele, în publicațiunile Românesei fie științifice fie literare care au apărut de la 1842, adică de la re'nvierea literaturii noastre pînă acum, dăr nici un critic Român nu s'a gândit a spune care sunt condițiunile ce se cere ca să fie o operă bună, utilă, și frumoasă.

Spuneam în unul din articoli mei precedenți în Literatorul că la noi, sunt tineri care abia au săvîșit clasa VII-a lyceală încalcă o mârtoagă de pegas, cu care schiopătînd se urcă în Parnas, trînteșce câte-va versuri desmățate pline de cugetări nelogice fără nici chiar a atinge acel *absurd sublim* pe care îl cere amicul meu A. Macedonski de la poet, versuri adese ori cioante și cu rima foarte ne'ngrijită, și și dă el însuși brevet de poet mare; mai sunt alți cari neputîndu-le trece prin mînte că proza este de multe ori mai dificilă de cât versurile, cred că este de ajuns de a pune câte-va subiecte însoțite de mai mulți sau mai puțin verbi, și urmate de un număr de regime, presărate cu adjectivele quali-

cativî sforăitorî, ca să fie cine-va un scriitor mare, și să dobândească celebritatea în publicitate.

Neapărat omul este destinat a produce și nici o ambițiune nu este mai nobilă pentru un tînăr, de cât aceia de a voi să se illustreze și să dobândească un loc distins în societate prin propria sa valoare și prin propriul său merit, dar pentru a realiza o asemenea ambițiune, tînărul nu trebuie să aibă nici o dată să uite că trebuie să muncească, să studieze, să silinție și că nimeni nu poate ajunge la nimic dacă *nu va ști mai înainte de a face*.

Mulți cred că instrucțiunea consistă în pedantism sau în mănuierea paradoxelor; dar fie pedantism, fie paradox eu le prefer ridiculului în care cade ignoranța pretențioasă care dă producțiunii proaste și adese ori degustătoare.

Un publicist serios îmi zicea odată: — „Defectul societății noastre, și aceia ce o va pierde pe tărîmul progreselor civilizațiunii, este că avem scriitorî ca frunza și ca iarba, voiam să zic că ciulinî mulți, dar cititorî puțini, ca florile cele rari.“

Ca să revenim la subiectul nostru, spuneam că nici odată critici nu s'au gândit a arăta care sunt condițiunile ca în ori ce gen o operă să fie utilă, bună și frumoasă.

A face proză nu va să zică a îndruga vorbe late, în fraze sforăitorî, și 'n un stil prețios, și pretențios, precum a face versuri nu va să zică a înșirui câte va silabe sub care se va pune un alt număr potrivit ori mai mic sau mai mare, cu rime neîngrijite. În proză ca și în versuri să cere mai întîiu de toate o cugetare sănătoasă, rațiune și logică; să cere fraza corectă, termeni nemeriți bine, principii de cuviință, și o expresiune veridică și energică, să cere mai cu sîmă armonia, armonia limbii și armonia stilului cu cugetarea.

Se poate face poezie în proză, și în ori care gen de proză, imaginiile pot fi colorate, vii, pătrunzătoare, termeni distinși, expresiunea în acord cu simțimentul și cu idea ce voești a exprima într'un stil ori cât de înflorit. Proza rece, țeapănă, fraza măsurată cu compasul, termeni aleși cu rigoare, idea exprimată cu nuditate, este o proză care nu place nici inimii nici imaginațiunii, ori cât de bună ar fi, căci în proză ca și în poezie să cere ca frumosul să fie neapărat unit cu binele.

Poesia însă în proză nu însemnează *Marivaudajii*; acest gen condamnat de mult în Franța, nu a prins nici odată rădăcină la noi; ori cine l'a încercat a căzut în ridicul, și ca să nu vorbim

de vii, repausatul Laerțiu a văzut criticile lui discreditate pentru că proza lui era emfatică, pretențioasă, *polilogă* și colorată cu atâtea fețe nepotrivite între ele, în cât făceau un amalgam de poncișări ce deveneau cu desăvârșire nepricepute până în cele din urmă.

Tot d'acuma în orî ce operă proza poetică este preferabilă, dar ea trebuie să evite esagerațiunea și ostentațiunea.

Iată de exemplu o cugetare care poate fi poetic exprimată:

„Rațiunea este farul care luminează consciința și judecata autorului în calea științei, care este și densa lumina adevărului, „faclă sântă ce nu lasă sufletul în întunecimele ignoranței să se „rătăcească în minciună și aberațiune.

Dacă în loc de această frază c'ar zice:

„Rațiunea este felinarul cu raze roze și albe lucinde, care „duce în adâncimile consciinței simțibile și susceptibile de concepțiunea profumului îmbătător al florilor gingașe ale adevărului, „splendid ca luceafărul ce strălucește pe cerul d'azur, spre a nu „se ciocni de spălmîntoarea aberațiune a sufletului în întunecimile valurilor furioase ale oribilei ignoranțe încurcătoare și în „ledalurile minciunii desgușătoare.“

Ce ar semnifica acest amalgam și care din aceste două descrițiuni le preferă cititorul cu minte și cu bun gust?

Rațiunea este adevărul; pentru a căta adevărul nu trebuie decât a cerceta, a examina lucrurile și a analiza aceia ce este în realitate.

Schakespeare este un poet mare, un scriitor celebru, un filosof ilustru, pentru că în operele lui tipurile, simțimintele, evenimentele, sunt reale, au putut să existe, și rațiunea umană le poate lua din înălțimile idealului spre a le analiza, și spre a le pricepe. Mulți scriitori, mulți poeți, mulți filosofi au abordat ca și densul toate cestiunile, toate temele, cu o cutezanță bărbată, cu o imaginațiune vastă și poetică, cu mărire în cugetare, și cu eleganță în stil; Byron creând pe Manfred, Goethe pe Mefistofeles, Chateaubriand inventând pe René, Lamartine descriind pe Jocelyn, au căutat toți adevărul, dar numai Shakespeare la nemerit, numai el a luat natura via în concepțiunea genului său sublim, și a arătat omenirea, așa cum este.

Iliada, Odisea, Eneida, Divina Comediă, sunt opere sublime ale imaginațiunei omenesci, însă sublimul sublimului concepțiunei, operele gigantice în lume sunt Macbeth, ambițiunea personificată

cu toate aspirațiunile, pasiunile și ororile ce ea inspiră; Dthello, gelosia cu furia, ura, și nebunia pînă la crimă ce umplu inima omului care iubesc.

Un scriitor fie în proză fie în versuri trebuie să se abțină de o dată cu imaginațiunea lui și lumea faptelor și pe aceia a ideilor, și să cedeze a arăta în opera lui, numai un singur lucru, realitatea.

Prin realitate nu se înțelege numai aceia ce există ca tipuri, ca simțiminte, ca evenimente, dar și aceia ar putea să existe, aceia ce este în natura lucrurilor, și se poate explica.

În orice producțiune a spiritului, autorul trebuie să exprime natura așa cum este, oricare ar fi culorile ce îi ar da, și efectele ei așa cum se produc, oricare cu ce imagini ar voi el să le arate.

Scoala realistă a fost criticată, condamnată, sfîșiată de toți acei cari nu au înțeles-o, și cu toate aceste toți scriitorii moderni sunt adepții ei, chiar acei cari o renegă. Scoala realistă nu datează nici din timpuri moderne, nici din epoca contemporană; ea este veche ca lumea, pentru că tot ce este în natură este real, și pentru că toți filosofi cari au căutat a explica natura au căutat adevărul. Rapsozi și cântăreți timpurilor antice, turbaduri și poeții evului meziu în doinele lor nu erau decât exprimători simțirilor omenești, și ai lucrurilor naturii, și prin urmare apostoli scoalei realiste.

Omer, Virgiliu, Camoens, Dante, Goethe, Byron, Lamartine nu au renegat nici o dată natura, și nu au putut ascunde realitatea, și adevărații apostoli ai științei ei au scrutat misterii ei ca să descopere adevărul.

Dacă Epicur era prea realist, Platon nu a negat nici o dată nici natura nici efectele ei.

Proba cea mai evidentă ca școală realistă este veche ca lumea sunt filosofi științei dreptului; într'un acord unanim toți au făcut să decurgă dreptul scris din dreptul natural, și au stabilit în fie-care stată regulile dreptului pozitiv, după tradițiunile dreptului cutumiar.

În politică toți bărbații de stat au făcut aceia ce n'au cutezat a scrie; Machiavel a fost singurul care cel d'ântîiu a avut curajul și putem zice cutezanța de a da pe față politica de interes, și de a scrie acele precepte înțelepte, pe care a trebuit secolu pentru ca duplicitatea diplomaților să o mărturească însfîrșit, precum Merternich a fost cel d'ântîiu care a avut curajul de a da pe față politica de egoism.

Pînă la Schakespeare toți autori, poeți sau prozatori, au făcut

știință ori literatură realistă, fără a cuteza a o spune, pînă și aceea școală a spiritualismului care ne arată istoria mistică a S-tei Tereza pasionându-se de Dumnezeu și aruncându-se din estază în ecstază spre cer spre a fura scînteia amorului divin.

Școala realistă pleacă de la ideal și ajunge la realitate; probă doctorul Paracelse care căutând piatra filosofală, găsește mercurul, zincul și antimoniul, și care în chaosul alchimiei în care se aruncase găsește chimia în fundul abisului.

În școala realistă totul se mișcă, sînte, are o viață și primește lumina; faptul și idea se înalță d'odată și se ridică la proporțiuni imense ca infinitul; umbrele ultimilor rămășițe de barbaria dispar civilizațiunea se dezvoltă puternică și convingătoare, adevărul împărășie luminile lui în lume și sufletul pare întărit prin silințele ce face spre a învinge pasiunile rele, și prejudiciurile trecutului.

Ca christianismul, școala realistă se întinde și domnesce pentru că ea cere omului rațiune, adevăr, minte și inimă în tot ceea ce produce, într'un cuvînt pentru că ea cere ca omul să fie om, adică creator.

Chiar în credințele religioase școala realistă a făcut revoluțiunea ei regeneratoare pentru omenire; Luther este fondatorul ei, Lammenais marele preot catolic, este maestrul ei, și pune nainte aksioma: *Credința este acolo unde este adevărul.*

Școala realistă a luat de la cea romantică eleganța stilului, frumusețea expresiunii, mărirea imaginațiunii, vioiciunea culorilor, gândirea poetică, și le a dat puterea ne'nvinsă a logicei, imprimându-le sigiliul adevărului.

Pentru școala realistă activitatea spiritului, poezia, gloria, sunt acolo de unde se poate dobîndi certitudinea, și certitudinea nu este de cât rezultatul adevărului.

Școala realistă nu merge nici o dată pînă la fetișism, ea pune rezerve la omagele ce dă, și conservă dreptul de a discuta credințele.

În școala veche a romantismului scriitorul seamănă mai tot d'auna c'un alchimist nedibaciū care aruncă talmeș balmeș în alambicul său metalele cele mai precioase sub pretext de a le sublimisa, și care în loc de opera mare ce speră se producă, nu face de cât fum, și mult fum.

În școala realistă totul se ia de autor, totul nașce sub pana lui din natură, și întreaga generațiune de tipuri, de fapte, de

simțiminte ce descrie, sunt atributul unei organizațiuni superioare, așa că totul este natural într-o operă, concepțiunii și dezvoltarea ei, și imaginațiunea nu este ecpusă să se rătăcească. Școala realistă a găsit adevăratul criteri al realului și al imaginarului, al definitului și al indefinitului.

Am zis mai sus că școala realistă nu este nici modernă nici contemporană; găsim începutul ei în Aristophane și Plaut, o regăsim dezvoltată în Molière și Cotzebue și o vedem perfecționată în Alecsandru Dumas tatăl și Scribe. Schakspeare este adevăratul fondator al școlii realiste. Victor Hugo este marele maestru al ei.

În școala realistă s'a găsit natura cum a găsit Americ Vespus o lume nouă, în infundăturile pênă atunci necunoscute ale Americii.

Ce oare poate fi mai realist de cât nebunia Opheliei, gelosia lui Othello, amarul Desdemoniei, ambițiunea lui Hamlet? Dar ce poate fi tot odată mai poetic, mai sublim ca gândirea, mai măreț ca inspirație a imaginațiunii, de cât aceea nebună, aceea gelosă, acel amor, aceea ambițiune?

În școala realistă gândirea merge în rând cu acțiunea, are euzantile și splendoarea ei, și această școală a format în știință și literatură o revoluțiune, a cărei majestate și rezultate utile și frumoase, nu se pot descrie, de cât comparându-le cu rezultatele revoluțiunilor regeneratoare care au produs libertatea și existența națională a popoarelor.

Mirabeau era realist și sublim când s'riga în adunarea franceză.
Sunteam aci prin voința națiunii, și nu vom eși de cât prin puterea baionetelor.

Mărirea este realistă; în adevăr ce poate fi mai logic și mai natural dar tot o dată mai recunoscut și incontestabil sublim de cât versul lui Corneille.

*Ce voinți să faci contra trei.
Să moră!*

Accea mărire realistă, poetică, sublimă ca suspin de durere al inimei o găsim în acest vers al d-lui Duiliu Zamfirescu care are, — câte-odată, — admirabile inspirațiuni:

O lacrimă în o lume de tainice dureri!

Și ce poate fi mai realist și mai sublim de cât această poetică cugetare a lui D'Aubigne care spune că Dumnezeu

*A mis des coeurs de rois aux esprits artisans,
Et aux esprits des rois, des coeurs de paysans.*

În toate aceste ecsemple ce am citat, găsim adevărul poetic dar real, în acești apostoli ai realismului fără voia lor, d'Aubigné, Corneille, Mirabeau.

D-l Duiliu Zamfirescu care adoară Marivandagiul, când gândirea i se naltă și simte aceea ce serie cu inima, cade în realismul sublim.

O lacrimă ți o lume de tainice dureri!

Maî iată o prea frumoasă inspirațiune realistă a d-lui T. M. Stoenescu, ce în adevăr vorbește și spiritului și inimei:

*Dar lampa se tot stinge. viața încet dispare;
Și ultima speranță în repedele se sbor
Se schimbă în o clipă în vis de nșiorare
Ce 'n fușă se representă trecutu 'ngrozitor.*

În școala real stă nu eesistă acel absurd sublim de care vorbește amicul meu Macedonski pentru că rațiunea respinge cugetări ca

Vorbă moartă,

ca *Poveste marinarel*

Viziuni trage trăsura

În salon pe canapea.

Zăpadă friptă,

Și alte cugetări scrântite de genul acesta. Poezia eesigie logică și o eesigie neapărat în mod indispenabil, ori care se fie ornamentele în care poetul își învêlue gândirea.

Amicul meu A. Macedonski face o admirabilă satiră a ceea ce francesul numește *pruderie* și am putea la noi adoptând această eespresiune de la greu, *fachismete* literare, a școalei romantice; în *Italo*:

Pudicele cucine, ce noaptea pe ferestre

Făr'a roși, la tineri se între le dă pas,

Roșindu-se ca raci, te vîz la mea poveste;

Pedanți noștri asemeni îi vîd strîmbînd din nas.

Marele maestru, gloria și strălucirea poeziei Române, a adoptat școala realistă, adopțiune ce nu mărturește, și pe care însă o lasă a se simți, a se vedea în toate scrierile lui, maî cu sémă în cele din urmă, *Dumbrava Roșie* și *Despot-Vodă*, inspirațiunii în care poetul a căutat adevărul situațiunilor și simțimintelor ce descrie, și 'n aceste opere maî cu seamă d-l Vasile Alecsandri a atins culmea sublimului.

Poeți de la Bortă rece renegă și resping școala realistă; ei preferă pe..... *Oprea la basma.*

Cât pentru noi, mărturim că avem un cult pentru Schaskepére și admirațiune pentru Alfred de Musset și ast-felū că suntem un partisan călduros al școalei realistă.

Dar, — cititori se vor întreba neapărat, — cum am sărit de

la critică la școala realistă și de la sërmanul repausatul Laerțiu la Schakespeare și la Alfred de Musset?

Pentru că ideile care să 'nlănțuese în șir, m'aũ condus de la critica ce datoreasã sã ne arate ce trebuiește ca sã facã o operã, bunã, utilã, frumoasã, la elementele acele care pot sã dea mai multã frumusețe, banãtate și utilitate în produțiunile literare și științifice, și ast-fel naturalmente la școala realistã.

Ne place idealul frumos, elegant, sublim când ne aratã lucrurile, evenimentele, simțimintele așa cum ecsistã, sau cum ar putea sã ecsiste, și când typurile ce descrie sunt luate dupã naturã.

Rafael a copiat madoncle lui idealisându-le.

Artistul pictor tinde a realiza prin plasticã, ca sã dea prin aparenți materiale simțimântul frumosului, și idea ce și face omul despre perfecțiune; aceasta urmeazã neapãrat sã fie ținta scriitorului care poate zice și el, ca celebrul maestru :

Anch'io son pitore.

În literaturã ca și în științe, ca și în arte, lipsa de logicã este equivalentã adese ori cu lipsa de bunã credință; lumea nu crede pe cel ce se amãgește el însu-și precum nu crede pe acel care minte ca sã amãgească pe alți; ast-fel simpatia cititorului ca și aprobarea spectatorului, nu se pôte dobândi de cât prin adevãrul artistului, sau al autorului, și acest adevãr este logica, este rãlitatea, sau cea ce pôte fi rãlitate.

Numai adevãrul în tipuri, în simțiminte, în evenimente, pôte face o operã bunã, utilã, și frumoasã.

Aceastã condițiune esențialã de adevãr nu oprește pe poetũ sã fie ori cât va voi de fantastic, și sã punã în acțiune simboluri. Hamlet, Macbeth, al lui Shakespeare, fondatorul școalei realiste, Namouna și Rolla al lui Alfred de Musset maestrul cel mare al acestei școale, sunt neapãrat opere fantastice, cu imagini simbolice, și adese ori cu disertațiuni paradocsale, care întrec pe cele din povestele lui Hoffmann, dar nu este mai puțin adevãrat cã acele personaje, imagini, disertațiuni, mintea omului le poate precepe și analiza, și analiza, și cã rațiunea spune cã 'n ele rãlitatea poate sã ecsiste, și adevãrul sã gãsește.

Iatã ce nu ne aũ spus criticii noștri pãnã acum, nici repausatul Laerțiu nici mari scriitori de la Convorbirile literare, și ce trebuia sã ne spuie o criticã luminãtoare și instructivã.

Pantazi Ghika

FRANÇOIS COPPÉE

DOUË DUBERÏ*Dramă într'un act, în versuri***Renée**

Să 'ngenuchi?.. Să cer iertare?... Dar la ce'mi mai folosește
 Rugăciunea, când muștrarea, înainte-î, mă oprește?...
 Dar în pieptu-mi, nu mărirea, ci un nobil simțiment,
 M'a făcut să merit astăzi pedepsirea. Iată, sînt
 Înainte-î; ce te-oprește? Vezi nu am nici o putere
 Dîmnă, aide... dă! .. Lovește!... Fruntea-mi voiî pleca 'n tăcere.
 Poate-aș fi făcut asemeni, dac'aș fi găsit mijloc;
 Ș'adineauri, dacă fața'mi se roșise ca de foc,
 Cauza nu a fost mânia, ci rușinea zdrobitoare!...
 Însă trebuie în fine să devii hotărătoare.
 Că să cunoașteți totul, căci prea mult nedreptăți
 Pe acel om a căruî viața ați voi să răsplătiți.
 Eu voiî apăra virtutea-î!... Ast om nu era capabil
 De zadarnicî jurăminte; astfel, că n'a fost culpabil!...
 Dar de și cumplita-î ură, ar străpunge pieptul meu,
 Afă, dac'am fost iubită, 'l-am iubit destul și eu!

Berta

O! Îți pare rău, de sigur, d'astă vorbă fericită.
 Îl iubeai, cum se iubește!... Îl iubiai!... Dar ești smintită
 Ca să'mi spuî acestea 'n față... mie,... ce 'l-am venerat!

Renée

Îl iubiam, dar vai, iubirea numa 'n lacrămi s'a scaldat.
 Pentru mine, fu sorginte de dureri îngrozitoare;
 Și eram să pierd aproape și viață și onoare!...
 Ea 'mi cerea să port pe frunte două triste săpături:
 Pata casei conjugale și a slabei creaturi;
 Trebuia, la miez de noapte, prin pericol, vremi urâte,
 Prin furtunile de iarnă, prin zăpezi nestrăbătute,
 Să alerg la întâlnire, ca să 'l ved și să'î vorbesc...
 Însă, mult mai rușinată, dimineța iar pornesc
 Spre 'ndoita 'mi datorie, de soție și de mamă;
 Când, regretul se re'ntoarce, mintea, inima-mi sfărămă!
 Si atunci, de și 'ngrozită, fără voce-mi priimesc
 Ale soțului săruturi, și copilului zmbesc!...

Iar dormind, devii victimă groazei care mă muncește,
Pronunțând fatalul nume, ce și 'n vis mă urmărește!...
Am plătit și plătesc încă, prin dureri supra-omenești
Dureroasă fericire, de a plânge când iubești!

Berta

Cum?... Să plângi, când ești iubită?... Ast'ar fi o nebunie!
— Nu mai apăra atâta trista-mi nevinovăție.
Inima-mi isvor de lacrimi... oh!... atât a suferit,
Că'mi era cu neputință faptul să nu fi ghicit!...
Nu mă 'nșel mai nici o dată!... Cugetarea-mi turburată,
E convinsă de plăcerea, ce iubirea neertată
O resimte... Știi prea bine, cât de negru și plăcut,
Trebuia să fie timpul, ce în brațe-ți l'ai trecut.
Pare că ved totul încă.. Prin acea ușcioară sumbră
Dese ori intrași... și tainic, strecurându-te prin umbră,
Îl găseai, când noaptea 'i plină de mistere, nu-ți așa?...
De'î zăriași scriind la masă, încercai a'ți furișa
Pașii, ca să nu te simțai, și apoi, cu nerăbdare,
Te uitași peste-ai lui umeși, să constași de e trădare.
Dar citind hârtia scrisă, ce sub mână-ți tremura,
Și văzând cu bucurie, strofele ce 'ți încadra,
Un sărut, ur zimbet dulce, îl făcea ca să tresară.
Oh! 'Mi' nchipuiesc eu totul... fericiri, viață amară,
Voluptăți înflăcărare, care spaima 'ngreună!...
Oh!... Invidie!... Mănie!... Groaznic mă voi răsbuna!...

Renée

Aide!.. Pentru răsbunare, câtă ănsă o tortură
Mai grozavă de cât asta, care inima-mi îndură!...
Ah!... Invidiez, nici vorbă, soarta mea?... Dar în sfârșit,
Stai, ascultă, cum și mie vestei morței a sosit.
Era seara. Flacările răspândeai din sobă 'n casă
Dulci luminii scinteetoare.— Soțul meu avea pe masă
Un ziar, și 'n nerăbdare, ne'ncetat îl răsfoia.
La picioare, lângă mine, fiul meu îngenunchia
Să se roage, înainte de a merge ca să doarmă.
— Cine-ar fi crezut atunci, că în piept simțiam o armă,
Care izbuenind cu flacări îmi spunea ne 'ndurător,
Că ființa scumpă-ți moartă?... Ah!... Destin îngrozitor!
— Ast-fel, suferiam în taină, când censornicul vestește
Zece ore,—cam cu frică, întreb: Ce se mai vorbește,
Dragi mei, de-acea ființă de poet bolnăvicios?
Dietul om, credul în toate și aproape somnoroș,
Reluă din nou ziarul să-ți mai dea o răsfoire,
Eu, bătae cu bătae și svăcnire cu svăcnire

Număram,— ținând la peptu-mi mâna ca să nu tresar;
 Când, prin noaptea liniștită, glasul s'eu destul de clar,
 Zise: *"Ce păcat!... Poetul, este mort d'aseară încă!..."*
 — Lovitura fu într'ast-fel c'am rămas ca și o stâncă;
 — Mă 'nțelegi, m'auzi, o! Doamnă?... In acel moment subtil,
 Apuc mâinile-amândoré ale bietului copil,
 Și îl strâng... perdusem mîntea!... Iar copilul cu teroare
 Îmi strigă țipând: *Dar namă pentru ce mă strîngi?... mă dore!*..

Berta

De-ai fi suferit mai groaznic de cât cum 'mi-ai povestit,
 Ce 'mi-ar fi păsăat!... Dar timpul pedepsirei te-a isbit...
 Strigătele de durere, trebuia să tacă 'n fine;
 Si el încă viu aproape, siugur, suferind in sine,
 Tot privea secreta ușă, ca să vază d'ai sosit;
 Dar in van, in ziua-aceea poate nici nu te-ai gândit!

Renée

Văd, că ești neimpăcată contra mea! Ei bine!... Fie!
 Sfarmă!... Torturează!... Uplete inima-'mi de infamie!...
 Dar ia seama, ca și mine vei avea un trist sfârșit!...
 Căci o știi destul de bine, cât de mult eü 'l-am iubit!..

Berta

Nu 'l iubitam și că, o! Doamnă?... N'am fost eu nenorocită?..
 Zece ani de așteptare... Zece ani a fi ursită
 Să 'ți strângi inima 'n durere, și durerea să 'ndulcești.
 Zece ani n'au fost în stare să mă scape!... A!... Gândești
 Că nu sunt de cât o fiară, și că nu am pietate?..
 Dar te 'nșeli!... te 'nșeli, o! Doamnă: sunt de-o rară bunătate,
 Si 'ți voiți da acum o probă dac'am drept săă am mințit;
 Vei vedea, cum bunătatea-mi pedepsește in sfârșit!
 Eu voiți fi mai generoasă... cată să 'ți arunci sfiata;
 Căci eu fost-am Datoria, Dumneata ai fost greșeala.
 A!.. Iubirea-ți pentru densusul, zici, că totul a bravat;
 Dar și chiar din patul morței, eu, 'ți-o jur, 'l aș fi scăpat.
 Și când suferia s'ermanul, o iubire, 'n degradare,
 Eu aveam întinsă mâna, ce sta gata spre ertare.
 Pentru fruntea lui svântată de al morței vânt geros,
 Eu păstram in piept, azilul dulce, sfânt și amoros!..
 Eusă Dumneata, in contra-mi, 'l-ai ținut într'aste locuri,
 Fără de ambițiune, in fantasticele jocuri!
 Poate astă-ză, poezia, glorioasă pe pământ,
 Nu ar fi avut s'arunce flori pe tristul s'eu moment!
 Dar ar fi trăit o viață fericită și ușoară
 Într'un loc de exaltare, sub un cer senin de țară,

Unde inima viază, unde gândul transportat,
 Către culmea fericirii, zboară... zboară ne'ncetat;
 Unde sfânta Primăvară, nici o dată nu dispăre
 Unde nu e nici o urmă de dureri sau întristare,
 Unde sufletul își face numeroase năluciri,
 Unde anii sunt de aur, zilele de fericiri!...
 Oh !.., Sunt toate visurile vane, căci speranța 'mi-a fost seacă!
 — Și acuma, Doamnă,—iată poarta expierii,—pleacă!...

(Va urma)

T. M. Stoiculescu

Inscripțiune

PENTRU O FONTÂNĂ

(După Malherbe)

Vezi curgând în albe spume,
 Trecător, unda mea rece?
 Astfel trece tot pe lume:
 Numai Dumnezeu nu trece!

Al. A. Macedonski.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

REVISTA TEATRALA ¹⁾

DANIEL ROCHAT

Comedie în 5 acte de D. Victorien Sardou, jucată la Comedia Francesă.

Duminică 28 s'a deschis Theatrul Național cu Daniel Rochat. Adevărata cestiune ce se agita era chiar soarta Theatrului Român. Intr'adevăr, de când s'a fundat societatea actuală, pe baza legii votată de cameră, și sub direcțiunea D-lui Ioan Ghica, progresele, de și se puteau constata unele, erau minime și nu justificau sacrificiile ce țara 'și impunea. O fericită idee a fost de a trimite pe D-na Romanescu și pe D. Manolescu în Paris. Totă lumea simțea în acea seară că acești tineri actori luptau pentru chiar viitorul teatrului. Lumea se desgustase de actorii noștri, de traducțiunile stângace, de rolurile neînțelese, de puneri în scenă scrântite. Societatea cea bună nu mai venea la teatru, și mulțimea publicului, stricat de unii actori declamatori care au ajuns să joace prin grădini, nu aplauda de cât ce era sforăitor.

Publicul destinasesc pe D-na Romanescu și pe D-nu Manolescu. Cea d'ântăia, în Roma

¹⁾ În numărul 2) vom publica un fragment dintr'o frumoasă traducere a dramei, Mariou Delorme lucrată de D. Rășian, precum și actul al II-lea din văduva lui Padila.

învinșă, spusese cu mult farmec visul tinerei vestale. Pe urmă, în afară de alte roluri, pe care le sărim, se distinse în căpitanul Negru.

D-nu Manolescu, pe care îl cunoscuse întâiu publicul ca excelent comic, aspira la roluri dramatice, și meritase aplause unanime în Pribeașul. Cunoscințele d-lor în limba franceză fură încă o rațiune pentru a se alege acești artiști spre a merge a studia sub marș magistrii din Franția.

Vedeți acum cestiunea cea adevărată din cea seară? artiștii noștri au mirat pe artiștii franceși prin stăruința lor în lucrare, mergând în fic-care și la conservatoriu, la lecțiunea particulară, la reprezentațiunile din și seara la theatru.

Ni se scria din Paris că meritaseră laudele marilor artiști și prin talentul lor. Era evidente că, dacă artiștii noștri n'ar fi meritat aceste laude anticipate, dacă șederea lor la Paris, de și scurtă, s'ar fi probat fără folos, cestiunea ce era să se pue era chiar a utilității sacrificiilor făcute de țară. Au venit artiștii noștri cu rolurile ce au găsit în Franția la ordinea zilei, pe care le-au studiat cu profesorii lor; au venit să dică publicului: „Eată ce am învățat; judecați cum esprimăm pasiunile; judecați care ne este jocul. Despre tăria scenică ce am câștigat în adevăr, veți judeca mai târziu în creațiunile originale ce vom face în România, fără nici un studiu cu profesor, numai cu puterile noastre proprii“ Eată cestiunea ce au pus ei actorii publicului nostru: publicul a respuns prin aplause unanime.

Așa dar nu comedia lui Sardou s'a judecat Dumniică. Sardou este un autor foarte dibaciu care a făcut o piesă foarte frumoasă, dar care, dic unii, pe cât e mai frumoasă, pe atât e mai mult de condamnat. Ne grăbim de a recunoaște că în orî-ce cas bine a făcut D-ii Directore al Theatrelor să pue o asemenea piesă. În afară că nu putea face almintrelea, din momentul ce o învățaseră D. Manolescu, și D-na Romanășca sub Delaunay, e bine ca publicul nostru să peară gustul melodramelor apelpesite cu care l'au obișnuit direcțiunile libere, să vadă piese în care sunt expuse idei mari, în care ideile luptă între dânsule în care apare marea vorbă a datorii. Sardou e un minunat dramaturg. El a mers c'o idee conceptută, e adevărat, dar ce talent, și cum a știut de bine să facă să trăească persoanele sale. El nu s'a dat înlăturî de la nici o dificultate. Dacă piesa fost la început discutată la Comedia Francesă, să mărturisim între noi că ar fi fost discutat cel mai sublim capo d'operă de ar fi venit să pue o asemenea thesă, în momentul discuțiunii articolului 7.

Eată analiza piesei: Daniel Rochat, puternicul orator, care, tare de sciința sa atheistă, se înalță cu atâta elocință, în contra bisericii catolice, ostenit de discursuri, s'a dus să se plimbe în Elveția sub un pseudonim. Acelo întâlnește o tânăra americană. Iubirea se naște în sufletul lor, fără ca Rochat să-și fi destăinuit numele, și ea îl află în primul act aușind un discurs al lui Rochat. Complimentele ce-î face ea aduc din partea lui Rochat destăinuirea amorului său. Căsătoria se hotărăște, răpind mai ales Daniel admirațiunea fetei și mătușei sale, anglicane convinse, prin lovirile ce dă catholicismului. Care este decepțiunea lor când ved că Rochat e atheu, că nu priimește consecrațiunea religioasă. Ele au creșut că el ataca biserica, nu și templul. Lea crede și inbește: decî vrea să readucă pe Daniel la credință. Daniel iubeste, dar cum să sacrifice credințele pentru care a luptat. E o datorie pentru dânsul: decî, când după săvârșirea căsătoriei civile, isbucnește pe neașteptate cestiunea religioasă, Daniel refușă de a merge la templu, și e silit să părăsească casa Leei. Ea e nevasta lui depe lege, nu însă depe conștiința ei. Ce va face Daniel? Nu va recurge la lege, la poliție ca să silească pe nevastă sa să l'urmeze, căci fapta nu-î nobilă. Vrea să o convingă prin puterea amorului său. Aci încep unii a con-

damna piesa, nu atât pentru că cedează Daniel, și consimte la căsătoria religioasă căci care e omul, și mai ales Românul, care, pus între amor și filosofie, ar sacrifica filosofiei amorul său? Ca un alt personaj al piesei el e gata să meargă și la biserică, și la templu, și la pagodă, și la Gemma chiar. Dar unde Sardou pare unora să nu fie de bună credință e când, după ce face pe Lochat să apere cu puterea elocinții sale cauza doctrinilor sale, îl face să cedeze, sub condițiunea ca să fie secretă căsătoria religioasă. Se pune natural D-lui Sardou întrebarea: Făcând pe Daniel să cedeze nobil, să primească căsătoria religioasă, l'af fi făcut să se contradică, ca mulți oameni; dar Daniel ar fi avut drept seculă amorul său, fericirea sa. Dar nu? D-ta nu'l faci să cedeze nobil. Nu dai ast-fel ideilor ce aperi un triumf complet și frumos. Faci pe Daniel să sacrifice amorului său credința sa, nu însă popularitatea sa. Ai avut o idee preconcepțată. Ai vrut să faci pe Daniel, adică pe atheist, meprisabil, și n'af dreptul să arunce disprețul asupra unei idei filosofice, când știi mai ales că un om poate fi cinstit ori care ar fi ideile sale filosofice. Ac-asta a fost concepțiunea lui Sardou, și această concepțiune e de desprețuit. Sardou a vrut ca Daniel să fie pedepsit de credințele sale prin disprețul iubitei sale. Eată crima autorului. Disprețul Lei, la anul propunerii lui Daniel se naște pe loc prin această vorbă: Reneagă-ți credința dacă vrei, că proclam pe a mea. Sunt creștină! Dacă Daniel ar înțelege pe loc eroarea sa, și simțimintele ce au să se nască în Lea, ar fi scăpat. Dar nu! el nu sacrifică popularitatea sa. El ese și cu dânsul se duce amorul din inima Lei. Daniel consimte la căsătoria publică în actul al 5-lea. Dar e prea târziu, divorțul e singura soluțiune, și vedând cât e de recu Lea, Daniel însuși ispune săsca lească actul de divorț.

Concepțiunea rolului lui Daniel ni se pare nouă una din cele mai frumoase și mai umane creațiuni ale teatrului francez. Nu e o necesitate ca în dramă eroul să fie tot-d'auna impecabil. Daniel, cum io spune Fargis, și căsădă singur nenorocirea Fargis este moralistul piesei. El reprezintă idea cea mare, cea generoasă D. P. Velescu nu i-a dat acea *bonhomie* dulce sub care se ascunde o adevărată tărie. De, Fargis are dreptate în ideă și prin fapte. Când vedem oamenii că D-l Emile de Girardin condamnând ca nepolitice măsurile luate de D. Ferry în Franța, nu trebuia nim ni să fie atât de afirmativ cum vedem pe miș. A se ruga după placul său este un drept inalienabil, ca și a umbla, a gândi sau a scri. Fargis are dreptate de a nu impune nevastă sale credințele sale. Charley are dreptate când condamnă pe Daniel din punctul de vedere al onestității. Ca și ce-l alți oameni, catholicii au dreptul de a se bucura de libertatea conștiinței. Daniel trebuie să meargă la templu, sau să renunțe la Lea. Să se fi înțeles bine înainte, o putea, dar ce n'are dreptul să facă esto să impuna Lei vederile sale. Greșala vine de la dânsul. El cade, căci este om, dar nu așa de rău cum pretind miș. Căci nu e numai vorbă de popularitate, când propune Lei căsătoria religioasă secretă, ci și de datorile sale de reprezentant. El caută să împace datorile sea către partilul său cu fericirea sa. Măturisim că nu vedem în ce este aci de desprețuit Daniel.

Noi suntem de părere că teatrul trebuie să fie deschis tutulor pieselor frumoase, tutulor ideilor frumoase, chiar dacă nu ne place thesa susținută. Noi criticăm, din punctul de vedere al ideii, vom discuta thesa, și publicul va protesta, iar piesa o vom aproba ca frumoasă, chiar condamnând tendința. Dar aci câte lucruri fericite n'a întâlnit Sardou, câte figuri minunate n'a intrupat, câte vorbe de spirit pe loc aplaudate!

Publicul nostru e inteligent, și când sala e goală, am vrea să se caute cauza cea adevărată.

Publicul, în parentesă, a aplaudat epigrama în contra doctorilor care las pe boimay pentru a tămădui țeara în Cameră.

Principalele tipuri secundare sunt întâi cele două care-și fac contrasta una d-rului Bidache, care e pus de Sardou ca un Mephistopheles al lui Daniel, care se târâște în urma lui Daniel către pozițiile înalte, și nu-i permite de a fi fericit în dauna intereselor lui Bidache, care sunt legate de triumful lui Daniel asupra credințelor femeii sale. Apoi, ca contrast, vine Fargis, învâțatul tolerant, care lasă pe nevasta sa să meargă la biserică. La noi, unde e mai multă superstițiune de cât religione asta nu-i un pericol atât de mare ca în Franța, unde preoții ne însurați formează o armată care ține pe bărbați prin femei.

Apoi Charley, care iubește pe Lea, care se conduce ca un gentleman, ca un gentilhomme care iubind pe Lea, face tot ce poate pentru a se o dobândescă Daniel. E tipul secundar cel mai frumos din piesă. E cel mai engles tot de odată, și ne pare rău că *la raideur* nobilă, elegantă, și plină de onestitate a unui gentleman engles nu s'a regăsit în jocul actorului. D. Hagiescu s'și fiseuse un mirnat chip de păstor luterian. Scenele cele mai plăcute din piesă sunt de sigur cele dintre Esther, sora Leii, și Casimir, fratele lui Fargis. Iulian a fost bine dar miss Esther (A-ra Gavala), de și bine, trebuie să-și perfecționeze pronunția. Fargis n'a fost înțeleș de d-nu P. Velescu, dar a fost excelente d. Christescu în d-rul Bidache. Da Stavrescu (Mistress Powers) n'are trebuință de laude. A pronunța numele seii este a dice că n'a putut fi de cât bine. Am trecut repede asupra rolurilor secundare, grăbit fiind de a vorbi mai iute de d-nu Romanescu și d-nul Manolescu.

De când urâm teatrul, n'am vădit o piesă mai bine montată, grație număréselor repetițiuni ce s'ăi făcut. Acesta trebuie să fie o lecție actorilor, și să facă d-lor chiar repetițiuni generale. Suflerul nu se audea, rolurile erau știute și chiar în scene complicate, ca acea a căsătoriei civile, nimic nu șovăea, niminea nu se încurca. Nu putem a nu mulțumi public d-lui Ion Ghica de grija ce a pus.

La repetițiuni d-nul Manolescu ne-a părut mai bine de cât ne așteptam, iar la represiatare s'a întrecut. De sigur acum că victoria este a d-lor, d-na Romanescu și d-nul Manolescu vor fi superiori lor înși-le de se poate, căci nu vor mai avea emoțiune, dac'a avut-o. Numai un moment ne-a părut slab d-nul Manolescu, într'o scenă secundară, când vorbește cu Charley în actul al 5-lea. E imposibil ca un om care exprimă simțimintele ce exprimă Daniel în acel minut să vorbească iute. Dér această mică excepțiune făcută, d-nul Manolescu a fost admirabil. Când scrim laude, ne e tot-d'auna frică ca publicul să nu creadă că sunt laude estine.

A avut d-l Manolescu admirabile jocuri de fisionomie, ca în momentul când 'y este presintat păstorul: jocul seii a fost plin de foc în momentul declarațiunii. Scena în care pune cestiunea religioasă, în actul al III-lea și apoi marea scenă din actul al IV-lea a probat cât de consumat actor a devenit. A fost minunat când a dis ultimul cuvânt: iscălește! E un artist d-nul Manolescu în acest rol. D-na Romanescu a probat că poate fi mare pe or'ce scenă. Aceași rochie ca la Paris, și același talent. Aș dori să finesc printr'o singură vorbă: Admirațiunea ta, dar s'ar plânge cititorul. Vom dice dar că pe cât e de gingașă în primul act în confusiunea femeii care primesce o declarațiune aprăpe făcută în public, pe atât e de magnifică în scenele cele mari. Câtă iubire, cât talent când e în brațele lui Daniel și-i cere să eredă în D-deu, ce groază când se smulge din brațele seile, dicându-i: Mă pierdi, satană! Chiar în momentele liniștite, cum apropiază cuvintelor dișe de alții jocul fisionomii seile, că în momentul când aude pe Fargis zicând că e o acțiune legală posibilă în contra ei. Ce decisiune în aparență când dictează lui Daniel ce are să dică, când l vor găsi în camera ei, și ce emoțiune se simte cu toate acaste în Lea, cât a-

mor ghicim în aceste vibrațiuni. Ce entuziasm la vorbe! sunt creștină! Cât foc în actul la IV-lea, și ce admirabilă răceală de statue în al V-lea. Insistăm asupra acestui punct. Creștină ni se pare că publicul a gustat mai mult actul al IV-lea de cât cel din urmă. Când a dispărut idealul ce și a făcut Lea, ea nu mai iubește; d-na Romanescu a fost mai admirabilă încă în acest act, atât de greu. Noi care am ghicit în chrysalidă fUTURELE, noi care am susținut tot-d'auna pe d-na Romanescu, suntem mândri de a veni a ține publicului nostru neceșător: s'a aridicat între Români un adevărat talent dramatic care se va mări din ce în ce.

B. Florescu.

MISERIA

În întrul casii zăpada a pătruns și sloiuri de ghiață sta în târnați pe zid, soba e rece: prin ferestrele sparte pătrunde crivățul șuerând. Uă femeă palidă, tremurând cu ochii stinși stă ghemuită pe un pat așternut cu pae muced. Iară în jurul ei copilașii cu fețele învinete de frig îi cer de mâncare; ea mângâie pe fie care și lacrimile ei îngheață pe obrazii lor. Unul din copii e aproape se scape de atâta suferință, muma e desperată, cineva bate în ușă: un strein intră, pare uimit la vederea tabloului de miserie, pune o pungă pe mesicioară și ese cu lacrimi în ochi; muma, ne-bună de bucurie, roagă cerul pentru fericirea lui.

M. Dimitriadi

ANUNCIU

Se știe, cât de mare și respândită este durerea dinților — Aceasta nu provine de cât din întinsa neglijență sau din economia de a consulta un dantist, când răul ese la iveală. — Într'adevăr sunt mai mulți dantiști la noi în Capitală, dar pușini cură să merite acest nume. — Afară de unul săd doi cunoscăm, mai avem norocire a mai recomanda pe unul anume A. Kibrick care locuște în strada Ștyrbel-Vodă No. 9, alături cu grădina Union Suisse.

D-l Kibrick, a depus un concurs strălucit în fața comisiunii examinatoare, însușind calitățile unui adevărat artist în meseria sa, credem ca e de folos publicului d'al anunța.